

Provinciale Monumenten Noord-Holland

Provincie Noord-Holland

Gemeente:

Hollands Kroon

Plaatselijke aanduiding:

Molenweg 48

1766 HN Wieringerwaard

Kadastrale aanduiding:

Kad. gemeente:

Wieringerwaard

Sectie:

A

Nummer: 2408 (gemaal);

1864 en 1865 (waterdoorlaat)

Datum foto's:

10 juli 2019

Kadastrale kaart situatie (augustus 2019)

Inleiding

Het voormalige STOOMGEMAAL is in 1871 in opdracht van het bestuur van de polder Wieringerwaard gebouwd voor de bemaling van de Wieringerwaard. Het huidige gebouw is een restant van een groter gebouw: in 1931 is een ketelhuis met een hoge gemetselde schoorsteen aan de rechterzijde afgebroken, waarna een dienstwoning is gebouwd. De installatie in het machinehuis is diverse malen vervangen, waaronder in 1924, 1931 en 1946. Noordelijk van het stoomgemaal ligt een nog oudere waterdoorlaat in de dijk, die dateert uit 1754, waarvan een jaartalsteen getuigt.

Grenzend aan de zuidgevel van het gemaal staat een niet voor bescherming in aanmerking komende dienstwoning uit 1930, op de plaats van het afgebroken ketelhuis met schoorsteen, dat bij het stoomgemaal hoorde.

Ten noorden van het gemaal, verbonden met het gemaal en de waterdoorlaat, ligt een later gebouwde visvang ('stekelbaarsjesvang'). Ook deze vang valt buiten de bescherming.

Bij het complex ligt een poldermolen, een onderdeel van de polderbemaling.

In 2013 is een nieuw gemaal gerealiseerd in de noorddijk van de Wieringerwaard bij de Oosterkeersluis, dat dit gemaal aan de Molenweg 48 verving.

Omschrijving

Exterieur gemaal:

Voormalig stoomgemaal, thans elektrisch gemaal, met in- en uitwatering. Het gemaal, bouwjaar 1871, is één bouwlaag hoog opgetrokken uit paarsrode baksteen gemetseld in kruisverband, op een rechthoekig grondvlak, onder schilddak met grijze Hollandse pannen.

De noord- en zuidgevel hebben een breedte van drie traveeën, de west- en oostgevel zijn vier traveeën breed. Deze traveeën bevatten blinde vensters en rondboogvensters. De rondboogvensters hebben metalen profielen met kleine roedeverdeling. De gevels zijn rondom onder de goot versierd met een tandlijst van baksteen vlechtwerk.

De westgevel heeft vier vensters.

De noordgevel heeft twee vensters en een middelste dichtgemetselde gevelopening.

De oostgevel heeft drie vensters en op de plaats van een dichtgemetselde gevelopening een later aangebrachte recente deur.

De zuidgevel is hoofdzakelijk blind, hier is in 1931 de dienstwoning aangebouwd. Tegen de zuidgevel is een natuursteen gedenksteen met de tekst: 'DIT STOOMGEMAAL / IS GESTICHT IN HET JAAR / 1871 / ONDER HET BESTUUR VAN DE HEEREN / D.J. KAAAN DIJKGRAAF / J.D. KOOY / J.B.C. BLAAUWBOER / O.K. SCHENK / A. WAIBOER HZ HEEMRADEN / K.A. KAAAN SECRETARIS / D.R. KAAAN PENNINGMEESTER / DOOR DE AANNEMERS / G. BOUWMAN EN P. WILMS / ONDER OPZICHT VAN / J. BRUYN'.

Interieur gemaal:

In het interieur staat de pompinstallatie met twee Worthingtonpompen aan de noordzijde. Het wiel met aandrijfriem is met een kooi afgeschermd. Vanuit het zuiden geeft een min of meer centraal gelegen trap met metalen reling toegang tot het verlaagde vloerniveau, met aan weerszijde van de ruimte-as een pomp. Aan de noordwand een tweeledige installatie met buizen verbonden met de pompen. De vloer, trappen en lambrizing zijn voorzien van gele tegels met rode accenten. Tegen de zuidwestzijde een hoger gelegen recente, later (waarschijnlijk omstreeks 1980) aangebracht bedieningspaneel in een bedieningskamer. Tegen de zuidoostzijde een verhoging in de vloer waar een elektrische motor heeft gestaan. Het houten plafond is witgeschilderd met enkele metalen buisvormige lichtarmaturen met opaalglazen bollen.

Het interieur bevat een gedenkplaat uit 1924, aangebracht ter gelegenheid van de ingebruikneming van de elektrische bemaling op 13 november 1924 door het bestuur van de polder Wieringerwaard. En een gedenkplaat, die herinnert aan het in werking stellen van de nieuwe Worthingtonpompen op 25 oktober 1946 door het polderbestuur.

Onder het gemaalhuis lopen de buizen door de bemalingstunnels naar de in- en uitstroombakken, deels opgemetseld uit baksteen, deels in gewapend beton uitgevoerd. Bij de zuidelijk instroombakken zijn vlechtingen in het metselwerk.

Waterdoorlaat

De waterdoorlaat in de polderdijk ten noorden van het gemaal dateert uit 1754, zoals in de oostelijke wand is aangegeven door middel van een trapeziumvormige steen met jaartal. De waterdoorlaat dateert uit de tijd dat de Wieringerwaard nog met windwatermolens werd bemalen. De waterdoorlaat is gemetseld met gele baksteen in kruisverband. In de wanden van de doorlaat zijn twee maal twee sleuven uitgespaard, waartussen houten schotbalken kunnen worden neergelaten voor de noodwaterkering. Twee grote rechthoekige uitsparingen geven de plaats aan waar de sluisdeuren hebben gehangen in een bevestiging van hardsteen. (De waterdoorlaat is later deels dichtgestort en van een betonnen vaste plaatbrug voorzien.)

Waardering

Het gemaal en waterdoorlaat zijn van belang vanwege de volgende waarden:

Cultuurhistorische waarde

- als element van de geschiedenis van de waterbeheersing in Noord-Holland;

Architectuurhistorische waarde

- vanwege het materiaalgebruik van het complex;

Situationele en ensemblewaarden

- vanwege de historische samenhang tussen gemaal, waterdoorlaat en de nabij gelegen poldermolen (rijksmonument);

Gaafheid en herkenbaarheid

- vanwege de vrijwel gave hoofdvorm, de gevelindeling en de detaillering van het gemaal en de gave bouwmassa van de in- en uitwatering, alsmede de waterdoorlaat;

Zeldzaamheid

- vanwege de zeer oude waterdoorlaat in de dijk bij het gemaal uit 1754.

Tot het hierboven vermelde monument behoort al hetgeen door bestemming of anderszins rechtens onroerend is, met uitzondering van de dienstwoning en de visvang.

De redengevende omschrijving is vastgesteld op 7 juli 2020 onder GS-nr. 1201530/1447809.

Literatuur:

D. Aten, *Gemaal Molenweg Wieringerwaard. Historisch overzicht*, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, oktober 2017

Noordgevel (links) en westgevel (rechts)

Westgevel

Oostgevel gemeaal (dienstwoning links)

Herdenkingssteen uit 1871 in zuidgevel

Gemetseld gewelf zuidelijke instroombak

Een van de zuidelijke instroombakken

Zicht op de twee pompinstallaties

De westelijke pomp met motor

De oostelijke pomp

Detail oostelijke pomp

Overzicht machinehal over middenas

Later geplaatst bedieningspaneel

Gedenksteen 1923

Gedenksteen 1946

Waterdoorlaat (zicht naar noorden)

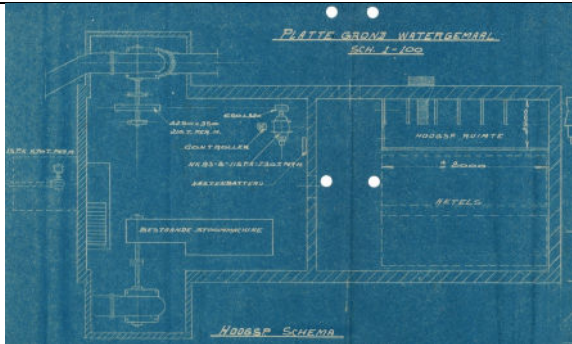
Waterdoorlaat (zicht naar zuiden)

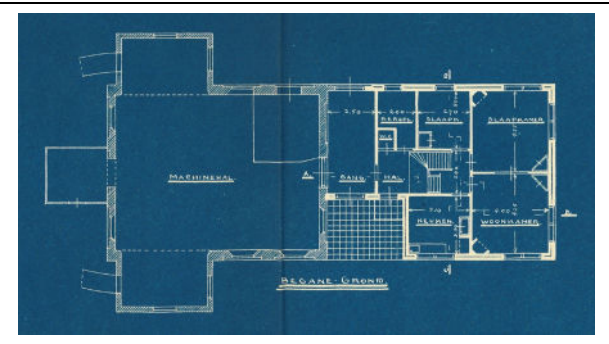
Waterdoorlaat oostelijke wand met jaartalsteen

Betonnen vaste plaatbrug over doorlaat

Plattegrond gemaal en ketelhuis, ontwerp vervanging een van de stoommachines, 1924 (Regionaal Archief Alkmaar, in: Aten 2017)

Plattegrond gemaal, voorstel bouw woning op plaats gesloopte ketelhuis, 1931 (Regionaal Archief Alkmaar, in: Aten 2017)